DE AFREKENING MET COLLABORATEURS BEKEKEN DOOR DE OGEN VAN DADERS

LODE WILS

Antoon Vrints, *De afrekening. Geweld tegen collaborateurs in Antwerpen 1918 en 1944-1945*
Antwerpen, Ertsberg, 2024, 333 pp.,
ISBN 978946470690.

Bij het einde van de bezetting in de twee Wereldoorlogen werd er door de staat een strafrechtelijke vervolging tegen collaborateurs ingesteld. Maar er deed zich ook straatgeweld voor, een *"volksrepressie"* die door de overheden slechts moeizaam werd bedwongen. Die volksrepressie voor zover ze tegen politieke tegenstanders van België werd gevoerd, werd door de slachtoffers, en ruimer door de ver-

liezende opinie, in de Vlaamse literatuur na de tweede oorlog voorgesteld als een georganiseerde massale pogrom, *"een ongecontroleerde uitbarsting van blinde wraak, een explosie van lage instincten"*. Het doel van deze latere thematisering was amnestie af te dwingen ten bate van de strafrechtelijk veroordeelden, en België te bestrijden als de vervolger van idealistische Vlamingen.

Antoon Vrints, hoofddocent geschiedenis aan de Universiteit Gent, wil het geheel van de geweldplegingen duiden in hun historische context, en aantonen dat ze niet zomaar een uitbarsting van blinde agressie waren, maar een alternatieve vorm van justitie van charivaristische aard. Hij wijst erop dat *"ook in buurlanden Nederland en Frankrijk (…) nostalgici* [probeerden] *van de collaboratie een zwarte mythe over de bestraffing te scheppen, en al evenzeer nam daarin het bevrijdingsgeweld een centrale plaats in. Het verschil is enkel dat in Vlaanderen die mythe ook daadwerkelijk ingang vond in bredere sociale milieus en tegen de jaren 1970 zelfs dominant kon worden. (…) Voormalige collaborateurs konden in Vlaanderen stellen niet gehandeld te hebben uit nationaalsocialistische overtuiging, maar uit liefde voor een alternatief vaderland, namelijk Vlaanderen."*

We weten dat Hendrik Elias, de leider van het collaborerende VNV (Vlaams Nationaal Verbond) aan zijn advocaat en later vriend, volgeling en nationalistisch voorman Frans Van der Elst, voorhield dat heel de repressie moest worden voorgesteld als *"een aanval op Vlaanderen"*. De solidariteitsreflex binnen het brede katholiek-flamingantische milieu maakte inderdaad van die voorstelling een hefboom voor het herstel van het Vlaamsnationalisme.

Volgens Vrints *"was het bevrijdingsgeweld allesbehalve een spontane uitbarsting van agressie, een bevlieging van het moment. Het vormde het sluitstuk van een veel langer proces van uitsluiting en stigmatisering van welbepaalde groepen mensen wier optreden als een normovertreding werd gezien. Door hen collectief te bestraffen en uit te stoten, versterkten de geweldplegers op symbolische wijze de gedeelde normen en identiteit van de gemeenschap. Vieren en afrekenen waren onlosmakelijk met elkaar verbonden."*

Niet de politieke delinquenten werden het meest en het felst geviseerd in de straatrepressie, maar verklikkers, woekeraars, handelaars die zich verrijkt hadden door voedingswaren aan de Duitsers te verlappen terwijl de bevolking hongerde, vrouwen die met Duitse soldaten aanpapten terwijl hun man gemobiliseerd was. De auteur benadrukt de essentiële rol in het collectieve optreden van het plaatselijk netwerk van de wijk of de buurt, en de invloed van de volkse traditie van de charivari, zoals die zich in de negentiende eeuw na politieke verkiezingen voordeed tegen de huizen van politieke tegenstanders.

In Antwerpen is het stedelijk politiearchief uitzonderlijk goed bewaard, niet alleen de verslagen van de politietop, maar ook de processen-verbaal van de wijkkantoren met daarin de vaststellingen van de politieagenten en de verklaringen van opgepakte geweldplegers. Daaruit blijkt dat de collectieve sancties die in de bevrijdings-dagen uitgevoerd werden, het sluitstuk waren van een langdurig proces dat zich tijdens de bezetting had voltrokken, naarmate de bevolking verarmde en zich meer en meer slachtoffer voelde van de vijandelijke onderdrukking. Daarin speelde ook een element van wraak mee, maar daartoe mag de straatrepressie niet worden gereduceerd.